

О. І.Лень

Житомирський державний університет

імені І.Франка

Науковий керівник:

к.ф.н., доц Щерба Н. С.

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ТА ДИДАКТИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ЛЕКСИЧНИХ НАВИЧОК СТАРШОКЛАСНИКІВ

Постановка проблеми. Стрімкі зміни розвитку нашої держави та суспільства, вимагають від сучасного покоління гнучкості, комунікабельності, швидкого пристосування до різноманітних життєвих ситуацій та вміння успішно співпрацювати. Стрімке входження України у світове співтовариство забезпечило величезний попит на знання іноземних мов. Володіння навичками іншомовної компетенції стало розглядатися як один із шляхів соціалізації. Однією з основних цілей уроків англійської мови є формування здатності і готовності здійснювати іншомовне міжособистісне і міжкультурне спілкування.

Аналіз останніх досліджень. Дослідження цієї теми зайняло місце й у працях таких вітчизняних і зарубіжних учених, як: В. О. Артемов, Л. В. Банкевич, І. М. Берман, А. Є. Боковня, Н. Г. Вишнякова, Ю. В. Гнаткевич, О. Ю. Долматовська, С. М. Степашенко, О. Б. Тарнопольський, С. П. Шатілов, R. Carter, R. Ellis, R. Gairns, D. Gardner, M. Lewis, N. Schmitt та ін. Були досліджені прийоми розкриття значень іншомовних слів, проаналізовано дію лексичного механізму в різних видах мовленнєвої діяльності; розроблено типи та види вправ для навчання термінологічної лексики; визначено критерії й описано процедуру відбору лексичних одиниць для формування словника-мінімуму. Лексична компетенція визначається сучасними вченими (О.П. Аматаєва, А.М. Богуш, С.Л. Куліш, С.Ю. Ніколаєва та ін) як наявність певного запасу лексичних одиниць (ЛО) з урахуванням віку школярів, здатність адекватно їх використовувати. Таким чином сформована лексична компетенція стає підґрунтям для реалізації мовленнєвої, соціокультурної та соціолінгвістичної компетенцій школярів.

Метою статті є акцентування уваги на психолого-педагогічних особливостях навчання молодших школярів та розкриття необхідності використання комунікативного підходу в навчанні іншомовного спілкування.

Основна задача яка стоїть перед навчанням лексики – це добитись того, щоб учні оволоділи та засвоїли програму лексичного мінімуму, для тривалого закріплення в їх пам'яті на всіх етапах навчання. Вирішення цього питання умовно можна поділити на 2 аспекти: можливість використання набутого лексичного словника не лише у власному мовленні, а також його розуміння у мовленнєвих повідомленнях інших. [4; 160].

Лексичний аспект спілкування містить в собі такі характерні риси, що роблять легшим його засвоєння, і такі, що ускладнюють. До перших належить зв'язок лексики із змістом комунікації, на який спрямована увага комунікантів, для більш ефективного засвоєння. До других відноситься практично невичерпний запас мовного словника будь-якої західноєвропейської мови, а також труднощі засвоєння іншомовної лексики, що пов'язані з формою слова (звуковою, графічною, граматичною), його конотацією, семантикою сполучуваності, а також розходженням зі словами рідної мови. [5; 92].

Можна прослідувати тенденцію, що навіть добре засвоєні слова досить часто важко впізнати на письмі, що ж до усного мовлення, то вони постійно прикриваються новим оточенням, головним чином, мов би змінюючи своє значення й зовнішній вигляд, відриваючись реципієнт з абсолютної нової сторони. Тому шляхи здійснення мовленнєвої діяльності адресанта й мовленнєвої діяльності адресата - мають свої особливості, і вимагають диференційованого підходу в навчанні як при поясненні, так і в вправлянні [10; 160]. У такий спосіб виникає необхідність в тривалій та кропіткій роботі з цілком безперервного накопичення, розширення і засвоєння лексику для використання у різних видах МД - аудіюванні, говорінні, читанні та письмі. Знання іноземної мови асоціюється із знанням слів, в той час як володіння мовою - з лексичними навичками, які саме й забезпечують функціонування лексики у спілкуванні [5; 92].

Бажаючи висловитись, ми перш за все відбираємо з пам'яті слова, які за своїм значенням відповідали б змісту нашої думки й тим образним уявленням, в яких наша думка ще з самого початку виникає в свідомості. Як відомо, словниковий запас зберігається в довготривалій пам'яті. Ті слова, які потрібні в даний момент, поступають з довготривалої пам'яті в оперативну. Оскільки одночасно з цією операцією з довготривалої пам'яті вилучається внутрішня психічна сполучна схема всього речення (фразовий стереотип), то відібрані слова, зразу ж набувають таких граматичних форм [3; 46].

Перш за все потрібно пам'ятати, що слова існують як звукові комплекси. При читанні вони виступають як комплекси графічні, буквені. Їм властива граматична змінюваність, в якій кожне слово вступає у взаємодію з іншими словотвореннями, внаслідок приймаючи ту чи іншу граматичну форму. При аудіюванні і читанні граматична форма слова сигналізує про характер її зв'язку з іншими словами, про значення, яке виражається певною граматичною формою [3; 44].

Головною задачею вчителя є чітке засвоєння учня добре звукового образу слова, що значно полегшує його сприйняття в усному мовленні розуміти або ж під час аудіювання. Школярі, в свою чергу, повинні засвоїти й графічний образ слова, для зрозуміння його під час читання та на письмі. Проте навчання учнів основної школи всього цього просто неможливе за відсутності знань про психологічний аспект особистості дитини цього віку.

Старша школа є завершальним етапом у оволодінні бази та необхідного мінімуму для активного володіння іншомовним навчальним матеріалом. На

цьому ступені завершується розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності, серед яких домінує усне мовлення, а знання вікових особливостей учнів середнього ступеня дає вчителю можливість визначити саме ті прийоми, форми та засоби навчання, які приведуть до успішного вирішення вказаних вище завдань [3; 226].

У старших класах значна увага приділяється формуванню потенціального запасу з метою розширення можливостей читання. Ця категорія лексичних одиниць подається через зоровий образ. Слово сприймається спочатку у друкованій формі, вимовляється, і далі під час роботи учні засвоюють його слуховий і рухомоторний образи. Така послідовність дозволяє поступово зорієнтувати учнів на самостійне читання і за його рахунок поповнити словниковий запас. [3; 175].

Визначальною рисою учнів цього ступеня є прагнення самостійності, самоствердження. Підлітку нецікаві елементарні завдання, постійний контроль з боку вчителя. Цей вік характеризується гострими суперечностями у структурі особистості, що формується, саме тому від учителя вимагається особливий педагогічний такт і методична майстерність. Адже цей ступені вимагає розвитку складніших форм мислення у зв'язку із засвоєнням абстрактного матеріалу, теорій, закономірностей при вивченні інших дисциплін [7; 226].

Як суб'єкт навчальної діяльності підліток характеризується тенденцією до утвердження своєї позиції суб'єктивного винятку, прагненням чимось виділитись. При цьому навчальна діяльність стає провідною діяльністю. Це може підсилювати пізнавальну мотивацію, якщо співвідноситься з самим змістом навчальної діяльності - її предметом, засобами, шляхами вирішення навчальних задач [2; 54].

Саме тому педагогічна психологія й методика навчання іноземних мов підкреслюють важливість реалізації всіх принципів навчання, які активізують інтелектуальну діяльність підлітка: проблематизацію, діалогізацію і т.д. [2; 55].

Р.Ю. Мартинова, розглядаючи загально-дидактичну модель змісту навчання лексики, зазначає, що лексика поділяється на активну й пасивну, і відповідно до усього поділу, структуру змісту навчання варто розглядати окремо для пасивного та активного запасу лексичних одиниць [1, с. 110]. На її думку при відборі активної лексики варто орієнтуватись на низку принципів, а саме: цінність із позиції семантики лексичних одиниць; сполучуваності з іншими лексичними одиницями; нейтральної стилістичної забарвленості; морфологічних перетворень вже відомих лексичних одиниць за допомогою суфіксальних та префіксальних перетворень та ін. [3, с. 249].

Одним з шляхів реалізації ідеї розвиваючого навчання педагоги вважають застосування колективної навчальної діяльності школярів [6; 11].

Не менш важливим є й лінгвістичний аспект навчання іншомовного лексичного матеріалу. Слово, крім своєї форми, тобто свого матеріально, формально-виражуваного аспекту, володіє змістовим аспектом. Зміст слова - ідеальне (психічне) утворення» з таких компонентів:

- Образ позначуваного предмета
- Значення слова
- Суть [8; 44].

І.М. Берман наголошує на такому компоненті змісту слова, як психічний образ предмету чи дії позначуваної даним словом. Засвоєння іншомовного слова відбувається тоді, коли його матеріальний знак відразу викликає в мозку образне уявлення про той предмет, дію, явище, стан. Досягнення автоматизації виражається введення й відпрацювання ЛО, за яким ці слова були б задіяні в ситуаціях співвіднесених з життєвим досвідом учнів. В цьому випадку разом з внутрішнім психічним образом форми слова, який існує як образ слухо-мовленнєво-моторний, в пам'ять вводиться й наочно-чуттєве уявлення про об'єкт, позначуваний цим словом. Не менш важливим є такий компонент слова як сенс (зміст) [9; 44].

Лексичних навичок не буває без лексики, адже вона оперує лексичними одиницями та їх комплексами: словами, сталими виразами, готовими фразами.

Під час навчання іноземній мові з самого початку учень стикається із вживанням слова в мовленні, уточнюючи, який об'єкт навколишньої дійсності слово може виділити. На наступному рівні учень дізнається, що про варіативність конотації слова (позначення декількох об'єктів реального чи уявного світу). На завершальному етапі вивчене слово обростає лексичним фоном, тобто, сумою асоціацій, яку воно здатне викликати.

Підсумовуючи, можна побачити, що лексична навичка є необхідним компонентом всіх мовленнєвих навичок і вмінь. Незалежно від виду мовленнєвої діяльності вона характеризується автоматизованістю, стійкістю, самостійністю, репродуктивністю. Тому процес формування англomовної лексичної компетенції вимагає від вчителя неабиякого такту й високої професійної майстерності. Оволодіння формою слова та його змістом повинно здійснюватись в ході цілеспрямованої навчальної діяльності, коли вчитель і учень є рівноправними суб'єктами і саме за таких умов повинне вирішуватись методичне завдання формування лексичної компетенції. [7; 106].

Список використаної літератури

1. Волкова Г.К. Організація навчання учнів мовної здогадки про значення сталих словосполучень англійської мови // Методика викладання іноземних мов. - 1992. - Вип.20. - С. 110-113.
2. Ковбасюк Т.М., Гнусина Б.Я. Поэтапное становление навыка понимания незнакомых производных слов при чтении // ИЯШ. - 1975. №5. - С. 54-55.
3. О. Ю. Семенчик // Іноземні мови. – 2006. – № 2. – С. 22–27. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах / [Л. С. Панова, І. Ф. Андрійко, С. В. Тезікова та ін.]. – К. : ВЦ «Академія», 2010. – 328 с.
4. Основы методики преподавания иностранных языков / Под ред. В.В. Бухбиндера, В. Штрауса. - К.: Вища школа, 1986. - С. 159-179.
5. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник/ кол. Авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої. - К.: Ленвіт, 1999. - 320 с.
6. Панова Л.С. Обучение иностранному языку в школе. - К.: Радян. школа, 1989. - С. 42-56.
7. Практикум з методики викладання англійської мови у середніх навчальних закладах: Посібник. Вид. 2-е, доп. і перероб./ Кол. Авторів під керівн. С.Ю. Ніколаєвої. - К.: Ленвіт, 2004. - 360 с.

8. Ростовцева В.М. Использование ситуаций при презентации лексики // ИЯШ. - 1990. - №4. - С. 35-60.
9. Шацкий В.Н., Коростелев В.С. Методика функционального формирования лексических навыков говорения // Коммуникативность обучения - в практику школы. - М.: Просвещение, 1985. - С. 44-54.